

ОТ ДУМИТЕ КЪМ ЖИВОТА

Богдан Богданов и
семиотиката

СБОРНИК СЪС СТАТИИ

Съставители:
Кристиан Банков, Георги Гочев

НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ

На корицата: портрет на Богдан Богданов, художник Иван Курков

ОТ ДУМИТЕ КЪМ ЖИВОТА
Богдан Богданов и семиотиката

© Издателство на Нов български университет, 2017 г.
Съставители: проф. д-р Кристиан Банков, гл. ас. д-р Георги Гочев
Рецензенти: проф. д-р Христо Тодоров, доц. д-р Мария Фазел
Художник на корицата: Димитър Димитров
ул. „Митревци“ № 21, 1618 София
www.nbu.bg

Всички права са запазени. Не е разрешено публикуването на части от книгата под какъвто и да е форма – електронна, механична, фотокопирна, дигитална или по друг начин – без писменото разрешение на носител на авторските права.

Дизайн: дизайн на книжното пазар и предпечатна подготовка
Художник: Кремена Филева

ISBN: 978-954-535-974-3

СЪДЪРЖАНИЕ

- Уводни гуми от съставителите / 7
- Кристиан Банков.** Богдан Богданов и семиотиката / 13
- Иван Младенов.** Семиотиката и Богдан Богданов / 30
- Рени Янкова.** Семиотичният пъзел / 49
- Иван Касабов.** Семиотиката на проф. Богдан Богданов
като семиотика на речта / 60
- Димитър Вацов.** От езиковата прагматика
през семиотиката и философията на езика
до една нова теория на речта / 71
- Веселина Василева.** Речи на удоволствието / 78
- Мони Алмалех.** Богдан Богданов за семиотиката като метод
и живеене / 90
- Георги Каприв.** Да организираме малко хаос / 101
- Мария Попова.** Моите разговори с Богдан Богданов върху
семиотиката / 109
- Борислав Георгиев.** Професорът и интернет / 116
- Владимир Маринов.** Говорене и живеене с реч: Богдан Богданов
за значенията на логиката / 123
- Георги Гочев.** От гумите към живота. Семиотичното
пътешествие на Богдан Богданов / 135

БОГДАН БОГДАНОВ ЗА СЕМИОТИКАТА КАТО МЕТОД И ЖИВЕЕНЕ

Мони Алмаех

Когато човек си отиде от този свят, след него остават децата и текстовете му. В наше време, с помощта на техническите средства – и записи на устни изказвания. А ако си художник – образи.

Богдан Богданов е автор на множество авторски текстове, третиращи различни обекти, теми и подходи. Както повечето от нас, в своето житейско хуманитарно пътешествие авторът симпатизира на различни течения, школи или автори. Термините и посоките на мисълта в текстовете на Богданов са толкова много и разнообразни, че тук, очевидно, може да се щрихират само някои отделни. Моят стремеж е да потърся сред множеството текстове и изказвания онези, които, може би, разкриват съкровени нагласи.

1. Семиотиката в нейната органична връзка със структурализма и филологията. Знание и житейско ежедневие

На фона на финансовата и административната подкрепа, която проф. Богданов оказваше на семиотиката в НБУ през всички години на съществуването на университета, присъствията му на вдъхновената от него Ранноесенна школа

за семиотични изследвания, интересен факт е, че той не декларираше, че е семиотик. Но и това се случи, но едва преди няколко години, на една от срещите на общоуниверситетските семинари, ръководени от него. Спомням си, че тогава, на това събиране, присъстваше проф. гфн Иван Младенов, който в реплика зарадвано прокоментира, че за първи път проф. Богданов дефинира себе си като семиотик.

Семиотиката има две дефиниции – Наука за знаковите системи и Семиотиката е начин на мислене, с което се доближава, или дори изравнява с философията.

Текстовете на Богданов показват, че той не само отлично владее онази част от семиотиката, която се отнася до науката семиотика, но много повече принадлежи към онези, не толкова често срещани семиотици, които притежават семиотично мислене. Доказателство за това е книгата на Богдан Богданов *Отделно и заедно* (2005), статията му „Попетите на изплъзващия се смисъл“ (1994) и, всъщност, и анализите му на древните автори, и реди други текстове. Такова съкровено самопитане е изказано в *Отделно и заедно*:

Дали систематичното знание може да се ползва за по-задълбочено разбиране на себе си? (с. 336) [...] Така оправдавам неуспеха си да приложа за собственото си разбиране и други знания, **но и едно, което ме привлича в последните години – семиотиката. В тази връзка се питам дали семиотиката и коя семиотика може да стане инструмент за самопознаване?** (подч. М.А.)

Може ли, разговаряйки със себе си, да следвам различаването „означаващо, означавано, референт“ и така да пораждам във вътрешния си диалог условия за по-раз-

гърнато себеразбиране. Знам, че този диалог се гради от субекти на разбиране, вършени и правени и обекти като себе си, другия, другите и всичките. Към тях се добавят и особените обекти на света и т. нар. действителност, за която се питам в каква степен е извън мен и в каква е нещо, в което участвам. Или ако се върна към гледната точка на субектите, към наниза от преходи между различни „аз“, „ми“, „той“, „ние“, „вие“, „те“ – като се свързват помежду си в различни комбинации в хода на непрекъсващото колебаене между константността и променливостта ми, те правят от мен един вид сложно изречение, съставено от моментите на моите пренагласи (Богданов 2005: 337).

В името на последната глава „Вместо Заключение, или за възможността да мислим за себе си семиотично“ е вплетена, може би, най-голямата тема в текстовете на Богданов – човекът. Човекът с неговите хипостази – самотност, самот, отдаленост, другост, различност, подобност; смърт-живот; разбиране и саморазбиране; индивидуална и колективна идентичност и много други термини, прилагани и специализирано, научно, и популярно, ежедневно.

Така, в книгата *Отделно и заедно* семиотиката е издигната до втората дефиниция за семиотика – начин на мислене, което доближава семиотиката до философията. Като това е съпроводено от отличното познаване на връзката структурализъм-семиотика-филология. Ненапразно Евгени Дайнов в своя отзив за тази книга на Богданов я оценява като „голямо, епично философско платно“ и споделя, че прочитът на тази книга е оставил у него „чувството [...] като първото четене на Хайдегер“ (Дайнов 2006).

Богданов притежаваше неотразимата амалгама от философското разбиране за семиотиката и ежедневните поведенчески измерения на семиотиката в „знаците на живота“. Смятам, че това не само е обговорено в интервюто на Надежда Искова, но бе и способност на Богдан Богданов в ежедневието му и на учен, и на строител на Нов български университет:

[...] смятате ли, че семиотиката би могла да се определи като методология на човешкото познание?

- Тя може да се определи като методология на човешкото познание. Разбира се, семиотиката е изправена пред проблем. Семиотиците имат различни поведени, някои от тях са просто учени в тесния смисъл на думата. Това затваряне в една област, която се представя за наука, може да бъде и опасно. В семиотиката има много специални неща, които могат да се възприемат като нейното действително съдържание. Оттук и опасността да се остане на равнището на самото знаене. Проблемът е то да прерасне в начин на реагиране и усещане и всекидневна практика. Например един външен белег, по който се разбира дали това наистина е станало, е мекотата, с която се говори за сложното. Проф. Уго Волли го показва. Мекотата, с която той се гържи и говори, показва, че семиотиката при него е прераснала от знание и по-сложно мислене в аналогично поведение. Науката, за съжаление, може да бъде затворена малка общност, която не задължава учения да бъде такъв и извън нея. Разбира се, важно е

и самото научно знание. То обаче не води механично и до съответно поведение. Старата позиция в науката беше именно такава - науката си е наука, а ние в живота сме други. Това е една от амбициите ни тук в Нов български университет да не развиваме науки, откъснати от редовото човешко. Семиотиката е изложена на тази опасност. Тя може да бъде просто наука, да се вдъхновява от специализирането, усложняването и все по-тънкото различаване. Оттук и съвременното умножаване на приложни семиотики, оттук и другата опасност семиотиката да забрави своя общ морал, на който дължи достойнствата си, това, че по замисъла на своите основатели именно тя прави доброто различаване между това, което се казва, и реалното, което се визира в него. Семиотикът не би трябвало да допуска обичайното объркване на казаното в една реч със самата реалност. Знаците са в живота и все пак, когато говорим за научна или някаква друга реч, картината на реалността, която се представя чрез тази реч, не съвпада с реалността, за която става дума. Винаги има разнобой, който е нормален. Смесването на едното с другото е голям проблем и изобщо за говоренето, и за научното мислене. Именно поради него и науката, и университетът могат да са откъснати от реалността и гордостта им, че са наука или университет, да бъде невярна идеология (Богданов 2011).

Ние, работещите за Нов български университет, сме свидетели - Богдан Богданов притежаваше неповторимата амалгама от високо филологическо и философско познание и практическото му приложение в строителство на университета:

Ако аз искам да се занимавам с тълкуването на Сърл и на другите аналитически философи – животът ми ще свърши – трябва да ходя по конгреси и да се изказвам по тези въпроси. А пък искам аналитическата философия да служи в момента, тук, и сега – и това правя в системата на Нов български университет (Алмалех 2010: 61-62).

Лично за мене много съществено е познанието и непрекъснатото осмисляне на семиотиките във връзките им със структурализма и филологическото знание за езика. В есе-то „По петите на изплъзващия се смисъл“ е изказана, по мое мнение, изключително оригинална и вярна оценка за мястото на Сосюрвата семиотика:

Така че отхвърлянето на външния контекст в епохата на френския структурализъм може да се тълкува като следствие от липсата на идея за свързаността на всички индивиди в общността на определен, задължително споделян възглед за свят. Липсата на интерес към външната реалност и нейното функциониране като загадена идеология в традицията на Сосюрвата семиотика довежда в един момент до криза, изходът от която е парадоксалното ѝ свръхпризнаване. Най-добрият пример е напускането на полето на семиотичните занимания от нашия именит сънародник Цветан Тодоров и обръщането му към проблемите на живата идеология (Богданов 1994: 10).

Друга, много стойностна оценка, пак в тази статия, е, че съвременната хуманитарна наука притежава, по мое

мнение, инстинкт за оцеляване чрез придържане към мечтата на бащите на школи в структурализма, Йелмслев и Блумфилд – хуманитарните науки да станат равностойни на природо-математическите:

Силата на съвременната хуманитарна наука е в следването на общия път към все по-конкретни твърдения и инструменти. Може би става дума за една все още начеваща революция в европейското мислене. Мястото на Клод Леви-Строс в нея е изключително престижно. Той е между пионерите на решителния отказ от разделянето на науките на емпирични и теоретични и от надзора на каквато и да е метафизика (Богданов 1994: с. 10).

Няма да засягам една друга, всъщност философско-семиотична, интелектуална страст на Богдан Богданов – литературата – в търсенията му от старогръцката литература през „Веда словена“ до романа.

Бих искал да се върна към голямата тема в мисленето на Богдан Богданов за протичането, за живия процес на явленията, съотнесено към човека, която е дълбоко семиотична в смисъла на Чарлз Пърс. Разбира се, както и в много други текстове, и тук личи рефлексивността, с която Богданов се отличава:

Трябва да можем да улавяме тази аберация на жизненото движение, в която ти от един ставаш втори, трети и четвърти. Абсолютно неизбежна е цялостността. Устройството на всяко същество е такова, че дърпа както да бъде оригинално, така и към това

да бъде добре класифицирано [...] Ние никак не искаме да сме извън всякакви класифицирания - и в този, и в друг, и в трети клас, а когато е нужно - да бъдем оригинални.

Ние сме протичания и тези протичания трябва да бъдат уловени в текст. А улавянето на тези протичания става много трудно. Има силни, знаменити текстове, в които това се е случило на големи писатели, есеисти, поети. Този, който изследва тези автори, не може да им позволи да бъдат глупави в други моменти... Кой се тревожи тук - идеята за цялото. Човешкото същество се стреми да бъде цяло. Цялото е по-скоро желано, то е по-скоро процес, но отделното човешко същество няма възможност да бъде цяло, особено като своето тяло [...] Аз говоря за цялото, което, от една страна, смятам, че е вън от мене, а от друга страна, много добре знам, че никога не разбирам какво е то вън от мене, а постоянно го правя по разни начини - и сам, и в съдружие с други. Във всеки момент имаме нужда от такава цялост. Тялото върви с една аура, която може в момента да не е тук: в един момент ставам едно тяло, болно тяло, което по нищо не се различава от някой друг, който греме някъде. И виждате тялото ми, съвсем по сократовски, това, което казва умирацията Сократ - ама, вие защо смятате, че аз съм този, който ще умре - ще умре тялото ми. Различни хора - различни трайности на тази цялост. Няма по-голяма спекулация в хуманитарната област от твърдото казване какво е човекът. Световната наука е в голяма несигурност за това, което наричаме човешко същество. Ние, като хуманитарии,

лесно определяме човешките качества – ето, аз веднага нахвърлих – оригиналност и, от друга страна – участие в класове. Да обаче, къде започва човешкото съществуване? (Алмалех 2010: 56-57)

2. Диалогът. Другост и различност

Няма да се спирам на различните философски подходи към Другостта, а ще използвам популярното разбиране на термина като опозиция между Аз (с надежда, че това е познатото) и Ти (непознатото). За да опознаем другостта, е нужен диалог, в който да научим за мислещия по друг начин, без да волюваме с другостта, а да я приемем в нейното естество като част от собственото мислене. Това е пожелателен процес, който е особено актуален в нашите дни на емиграционни вълни към Европа.

Намирам, че диалогът като форма на философията е оказал влияние върху Богдан Богданов, хуманитариста преводач и строителя на Нов български университет. Разбира се, и мъдростта на цялата гребногръцка философия и литература са нещо, пропало ума и способностите на професора в съчетание със социална действеност.

Взаимоотношението между Другост и Различност могат да бъдат сложни, но тук аз ще ги сведа до почти ежедневното съдържание на тези термини: когато опознаем Другостта, тя може да стане част от нашето мислене и култура, но това не е задължително. Оpoznатата в диалог Другост може да се превърне и в Различност, която ние познаваме, без да я правим задължително част от нашето мислене.

В този смисъл, строителството на Нов български университет, в което Богдан Богданов участваше така живо,

даде пример не само за европейскост в една страна, разположена на Балканите, но и за превръщането на нежеланите в социализма гругости в реализиране и възпитаване на различности.

В семиотиката е признато понятието *семиосфера*, въведено от Юри Лотман. Ако подведем Аз (познатото) и Ти (непознатата Другост) към семиосферата и историческите обстоятелства, тогава текстовете и посветените работни часове, дни, години на изграждането на Нов български университет, то практикуващият семиотика като начин на мислене Богдан Богданов ще изпъкне пред нас като строител на нова семиосфера, в която българското, балканското и европейското се преплитат в уникалната си цялостност. Разбира се, тази цялостност е непрекъснат процес, а не нещо статично. Този процес на превръщането на нежеланите в социализма Другости (от връзката преподавател - студент, през финансовите аспекти, до изискванията към преподавателите) в Различности привлече много индивидуални Другости, които да извървят своя път към Различността в състава на една по-голяма Различност, наричана Нов български университет. Може би, това мнение е малко утопично - че останалите в обществената среда вече приемат НБУ като Различност, а не като Другост (да не забравяме „еретичното“ някога въвеждане на кредитната система в НБУ“).

В своя път към Новото Нов български университет често бе в нелесните гранични райони между семиосферите на Старото и Новото, към които се добавя едно трайно и ежедневно вътре-българско разбиране за гругостта - „Тоя виц го знам, но по друг начин“.

С кончината на проф. Богдан Богданов екипът на Нов български университет, а и академичното общество, загу-

би теоретик и практик на изграждането на уникална за страната семиосфера, събираща европейското, балканското и българското.

Използвана литература

Алмалех, Мони

2010. „Да питаш и да търсиш отговори е признак на истински живия човек“. В *Да осъществим промяната. Изданието се посвещава на 70-годишния юбилей на проф. Богдан Богданов*. Людмил Георгиев (съст.). София: НБУ, 55-57.

Богданов, Богдан

1994. „По петите на изплъзващия се смисъл“ в Леви-Строс, Клод. *Ревнивата грънчарка*. София: Наука и изкуство, 1994, с. 518.

2005. *Отделно и заедно*. София: „Планета-3“.

2011. *Човек структурира времето или за различните степени на безизмерността*. Разговор с проф. Богдан Богданов. Интервю с Надежда Искрова <http://www.slovo.bg/>

Дайнов, Евгений

2006. „Книгата „Отделно и заедно“ на проф. Богдан Богданов“ в *Култура* 27 (2422), 14.07.2006.